Ամառ է, հուլիս: խաղաղություն է հայոց աշխարհում: հայոց ազատամարտի եռաբլուր պանթեոնից ավելի տեսանելի եւ շոշափելի են դառնում արեւահամ բերք ու բարիք արարելու, տաճար ու տուն կառուցելու, կերտելու շունչն ու ոգին: եռաբլուրում խաղաղություն է: Մարդիկ միայնակ, զույգերով կամ խմբով գալիս են հիշելու, պատմելու, սովորելու... Այո՛, այստեղ յուրաքանչյուրը սովորեցնելու իր օրն ունի, իր դասն ու դասաժամը:

հուլիսի 21-ը Ջիվան Աբրահամյանի օրն է, եւ որքա՜ն բան կա նրանից սովորելու:

ՎԵՐՋԻՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Արցախի ազատագրման մեր պայքարին անդամագրվեց, նվիրվեց ինքնակամ, ոգու հրամայականով: 1988 թվականի փետրվարյան փոթորկալից եւ ոգեշունչ օրերին արդեն գիտակցեց, որ Արցախյան շարժումն անխուսափելիորեն հանգելու է զինված պայքարի:

Երկու տարի Աֆղանստանում ծառայած եւ մարտերում ցուցաբերած խիզախության համար Արիության մեդալով պարգեւատրված Ջիվանը լավ գիտեր, թե ինչ է պատերազմը, բայց նաեւ գիտեր, որ հայ ժողովրդի համար այնքան ճակատագրական եւ վճռորոշ այս ժամանակահատվածում Հայաստանի եւ Արցախի վտանգված սահմանները առաջին հերթին իր նման ռազմական հարուստ փորձ ու իմացություն ունեցող պաշտպանների կարիքն ունեն եւ զինվորագրվեց նորանկախ հանրապետության նորակազմ հատուկ գնդին՝ դառնալով նրա առաջին ռազմիկներից մեկը:

«Հատուկ գունդը», որ ստեղծվել էր հարկադրաբար եւ որի առաջին վաշտի հրամանատարն էր Ջիվան Աբրահամյանը, ամենավճռական պահերին, ամենակարեւոր տեղերում հայտնվելով՝ մեր ժողովրդի իրավունքների եւ արժանապատվության պաշտպանը դարձավ:

Մինչ գնդի ձեւավորումը Ջիվանը մասնակցել էր պաշտպանական մարտերին՝ առանձին ջոկատով: Իսկ այստեղ առանձնակի դրսեւորվեցին նրա կազմակերպչական եւ հրամանատարական ունակությունները: Նա ուներ բացառապես պետական մտածողություն, չէր հանդուրժում անձնական շահ հետապնդողներին: Հրաշալի զինվորական կեցվածք ուներ եւ միշտ համարձակ որոշումներ էր ընդունում: Նա երբեք չի երկնչել թշնամու գերակշիռ ուժերի դեմ, չի նահանջել, չի պարտվել: Նա պահեստի սպա էր, ուներ ռազմական գիտելիքներ, սակայն չբավարարվելով՝ միշտ հրավիրում էր փորձառու մասնագետների, որոնք պարապում էին վաշտի հետ:

Ջիվանը հեռատես էր: Իր մտքերով, առաջարկություններով նա դնում էր կանոնավոր բանակի հիմքերը: Գտնում էր, որ ազատամարտիկների, երկրապահների ուժերով հնարավոր չէ դիմակայել ու տեւական հաջողություններ ունենալ, եւ անում էր հնարավորը, որ գունդն էլ իսկական զինական միավորում լիներ՝ անհրաժեշտ սպառազինությամբ:

Ամենավտանգավոր ու կարեւոր կետերում լինելու վճռականությամբ 1991 թվականի ամռանը մեկնեց հյուսիսային Արցախ՝ Շահումյան: Այն Ադրբեջանին հանձնելու եւ հայաթափելու քաղաքական վճիռը կայացվել էր այդ օրերին ընդունված գործաչովյան հերթական որոշմամբ, որով Շահումյանին եւս սպառնում էր Գետաշենի եւ Բերդաձորի ճակատագիրը:

Շրջանում անջատվեց էլեկտրականությունը, ապա՝ կապի եւ հաղորդակցության մյուս միջոցները, այնուհետեւ ռազմական ստուգիչ նոր անցակետերի տեղադրմամբ Շահումյանը Հայաստանից հետո մեկուսացվեց նաեւ ամբողջ Արցախից՝ ենթարկվելով կրկնակի շրջափակման, որը ճեղքում էին միայն Մռավի անտառախիտ փեշերի վրայով թռչող ուղղաթիռները՝ բերելով այն ամենը, ինչ հարկավոր էր շրջանի պաշտպանությունն ու կենսագործունեությունը ապահովելու համար:

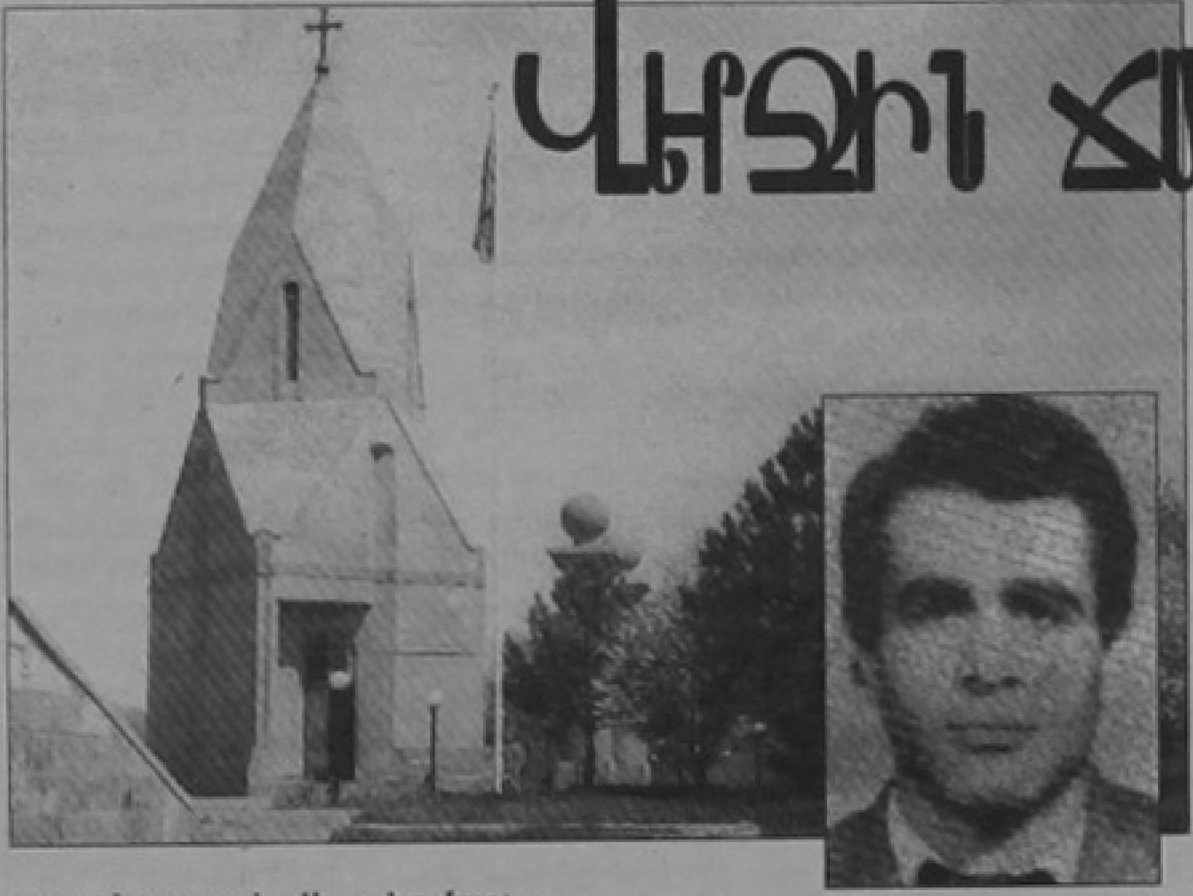

Այդ ուղղաթիռներից մեկով եկավ նաեւ Ջիվանը: Տեղի զինվորական հրամանատարության հետ ձեռնամուխ եղավ առաջադրված պաշտպանական նոր խնդիրների իրագործմանը, քանի որ քաղաքական զարգացումների ընթացքը վկայում էր, որ շուտով սկսվելու է շրջանը գյուղ առ գյուղ հայաթափելու ծրագրված գործողությունը: Նախ խորհրդային քարոզչության տարբեր միջոցներով հայտարարվեց, թե Բուզլուխ, Մանաշիդ եւ Էրքեջ գյուղերում վաղուց արդեն խաղաղ բնակչություն չկա, մնում են միայն հայ գրոհայինները: Այնուհետեւ շրջանի բնակչությանը տեղեկացվեց, թե անձնագրերի ստուգման համար այս երեք գյուղը պետք է մտնի ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը: Բերդաձորի եւ Հադրութի շրջանի ընդամենը մի քանի ամիս առաջ տեղահանված գյուղերի օրինակով արդեն պարզ էր, թե ինչ է նշանակում նման ստուգումը: Բուզլուխի, Մանաշիդի եւ Էրքեջի բնակիչները թողեցին գյուղերը:

Կեսօրին խորհրդային բանակի աջակցությամբ ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը մտավ Բուզլուխ եւ Մանաշիդ, ծաղրուծանակի ենթարկեց այնտեղ մնացած հիվանդներին ու ծերերին: Բուզլուխում Հայրենական պատերազմի մասնակիցներին հավաքեցին եւ անարգալի հարցաքննության ու խուզարկությունների ենթարկեցին հենց զոհերի հուշարձանի առջեւ: Այս ամենը տեսնում էր Ջիվանը եւ նրա հետ լեռնաշխարհի կամավոր եկած հատուկ գնդի մյուս մարտիկները:

Չնայած ուժերի անհամեմատելի գերակշռությանը, ՕՄՈՆ-ը չհամարձակվեց Էրքեջ մտնել, որովհետեւ վախենում էր Բուզլուխի եւ Մանաշիդի անտառապատ եզրերից սպասվող հնարավոր հարվածներից: Թիկունքը ապահովելու համար նրանք մինչեւ երեկո պահակակետեր դրեցին Էրքեջ մտնող ճանապարհներին: Տանջալիորեն երկար ձգվող ու ողբերգականությամբ լեցուն այդ օրվա երկրորդ կեսին արդեն ակնհայտ էր, որ հաջորդ առավոտ հակառակորդը մտնելու է նաեւ Էրքեջ: Տեւական քննարկումից հետո որոշվեց թույլ չտալ գյուղն անպատիժ գրավել:

Նման որոշումը պատճառաբանվում էր մի քանի նկատառումներով: Նախ, որ Էրքեջն անհամեմատ ավելի բնակչություն ուներ, ինչպես նաեւ՝ առավել մոտ էր շրջանի մյուս հայկական գյուղերին: Այլ խոսքով, նրա անկումը մեծ սպառնալիք էր ստեղծում, եւ, վերջապես, ռազմավարական հիմնավորումներից բացի, կար նաեւ բարոյահոգեբանական մի կարեւոր գործոն, որը մատնանշում էին Ջիվանն ու ընկերները: Նրանք գտնում էին, որ անկախ ուժերի անհավասարությունից եւ գյուղը պաշտպանելու իրական հնարավորությունից, հարկավոր է մեկ կետում մարտի բռնվել հակառակորդի հետ, ցույց տալ, որ նա չի կարող անպատիժ առաջանալ մեր հայրենիքում:

Եվ երբ իջնող երեկոյի հետ նվազեց տեղահանված գյուղերից Վերիշեն եկողների հոսքը, դեպի Էրքեջ սկսեցին շարժվել ինքնապաշտպանության ջոկատները՝ միանալու այնտեղ գտնվող Ջիվանի վաշտին եւ «Տիգրան Մեծ» կամավորական զորաջոկատին: Լարված սպասման մեջ անցավ ողջ գիշերը: Կեսօրին, սակայն, մի քանի գրահամեքենաներից բացված կրակի աջակցությամբ սկսեցին շարժվել ՕՄՈՆ-ականները: Տանկային մեծ տրամաչափի գնդացիրների այրող, բեկորային փամփուշտների կրակին շուտով գումարվեցին նաեւ արկերը: Տղաները դիմադրեցին:

Նման կազմակերպված դիմադրությունը խուճապի մատնեց ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ին, անակնկալի բերեց նաեւ խորհրդային բանակի զորամիավորմանը:

Կռվի այս խառը ընթացքում եւս Ջիվանը ճիշտ կողմնորոշվելով՝ շարունակ հրահանգում էր, որ կրակը ոչ թե խորհրդային բանակի զինվորների, այլ օմոնականների վրա ուղղվի, որովհետեւ լավ էր հասկանում, որ առճակատումը խորհրդային բանակի հետ կարող է հաջողություն բերել մեկ մարտում, իսկ ամբողջության մեջ անհեռանկարային է: Նա անթույլատրելի էր համարում հայ եւ ռուս զինվորների իրար վրա կրակելը, նրանց՝ հակադիր խրամատներում գտնվելը համարում էր գործաչովյան դավաճանության արդյունք:

Ավարտված համարելով պաշտպանության այդ փուլում առաջադրված խնդիրը՝ հակառակորդին ցույց տալ հայկական ինքնապաշտպանական ջոկատների ուժը, զինական հագեցվածությունը, մարտունակությունը, նաեւ թշնամուն անպատիժ չթողնելու կամքը, Ջիվանը կազմակերպեց օղակված գյուղից դուրս գալը եւ Վերիշենից դեպի Բուզլուխ, Մանաշիդ եւ Էրքեջ գյուղերը ձգվող ճանապարհների խաչմերուկին նոր դիրքեր գրավելը:

Գյուղը թողնելու գլխավոր դժվարությունը դարձավ մինչեւ անտառ ընկած մի քանի հարյուր մետր բաց տարածությունը անցնելը, բայց Ջիվանի առաջնորդությամբ ջոկատները հասան գյուղի ծայրը:

Հայկական պաշտպանական խմբերի շրջապատումից դուրս գալը տեսնելով՝ հակառակորդը սկսեց կույր հրետակոծության ենթարկել լեռնաշղթայի անտառապատ փեշերը: Այստեղ եւս անգնահատելի դեր խաղաց Ջիվանի փորձը: Սառնասրտորեն հաշվելով հակառակորդի կրակակետերից եկող հարվածների հետագիծը, նա ընտրեց հատկապես այն կածանները, որոնք չէին մտնում այդ կրակակետերի ընդգրկած շառավիղի մեջ:

1991 թվականի հուլիսն էր:

Վերիշեն հասնելու համար ընտրվեց լեռնային անտառապատ մի ճանապարհ: Ջիվանի հանձնարարությամբ տեղացիներից մի քանիսը, որոնք լավ գիտեին ճանապարհը, գնացին առջեւից՝ տեղանքը հետախուզելու եւ ստուգելու, թե արդյոք դիմացի ոլորաններից մեկում չի՞ սպասում դարանակալ թշնամին:

Շուտով երեւաց Վերիշենը: Կեսօրվա մարտերի լուրը արձագանքել էր ողջ շրջանում, եւ մանրամասներն իմանալու համար գյուղից բավական հեռու, ճանապարհի ոլորանում մեծ բազմություն էր հավաքվել: Նայելով անտառից դուրս եկողներին՝ նրանք տեսան ոչ թե պարտված բանակի զինվորների, այլ առաջիկա մարտերին ընդառաջ գնացող մի ամբողջ զորաջոկատ: Չնայած օրվա լարվածությանն ու հոգնածությանը, Ջիվանը քայլում էր հպարտ ու ձիգ: Իր զինակիցների հետ պատրաստվում էր հերթական մարտին, որը եւ վերջինը դարձավ նրա համար...

Դեռեւս գիշերը ընկերների հետ սկսեց դիրքավորվել Շամփրապտուկի բարձունքը տանող ճանապարհին եւ փակեց այն: Նպատակ ունենալով գրավել բարձունքը՝ թշնամին հարձակման անցավ: Զուտ ռազմագիտական տեսանկյունից՝ անիմաստ էր մարտն ընդունելը, քանի որ այդ պահին վճռորոշը ոչ թե մարտական վարպետությունն էր, խիզախությունն ու անձնուրացությունը, այլ հակառակորդի ունեցած զինական տեխնիկայի բացարձակ գերազանցությունը: Չնայած այս իրողությանը՝ Ջիվան Աբրահամյանն ընկերների հետ ընդունեց իրենց վերջին մարտը...

Նա նռնականետով երեք միավոր զրահատեխնիկա ոչնչացրեց. չորրորդը չհասցրեց:

Դա այդ կռվի վերջն էր: Տղաները զոհվեցին: Թշնամին հեռացավ: Վերիշենը մնաց մեզ:

Գործնական մոտեցում ցուցաբերելու եւ ուժերը առաջիկա մարտերի համար պահելու փոխարեն նման գիտակցված նահատակության գնացին Ջիվանն ու ընկերները, որովհետեւ ամոթալի համարեցին առանց կռվի երկրի խորքը տանող ճանապարհը թշնամու առջեւ բացել:

Խորհրդային երբեմնի հզոր կայսրության 1991 թ. ամառային հոգեվարքի այդ օրերին, երբ Մոսկվայում ընդունվող քաղաքական որոշումներին զուգահեռ՝ առավել վճռորոշ դեր էր խաղում Ադրբեջանում տեղակայված խորհրդային բանակի զորամասերը կաշառքով արցախահայության դեմ հանելը, Ջիվանն եւ նրա ընկերները զինական այս ընդվզումով ցույց տվեցին, որ խոստացված վճարով հայկական գյուղերի տեղահանության մասնակից լինելը չի կարելի շփոթել հատուկենտ կրակոցի, անվտանգ զորախաղերի հետ եւ իրենց կյանքի գնով հավաստեցին այս իրողությունը:

Այդ օրը Երեւանում սգո դրոշներ էին խոնարհվել: Օպերայում տեղի ունեցավ հոգեհանգստի արարողություն, հետո մարտական ընկերների ուղեկցությամբ սգո թափորը շարժվեց եռաբլուր:

Այդ օրը նրա շիրիմին միշտ թարմ ծաղիկներ են: Այդ օրը նրա օրն է՝ Ջիվանի... եւ որքա՜ն բան կա նրանից սովորելու...

Ըստ «Ավետաբերներ» ժողովածուի
պատրաստեց
ԱՆՆԱ ԴԱՎԹՅԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանագիր

Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության գործում մատուցած համազգային նշանակության բացառիկ ծառայությունների համար հատուկ գնդի գումարտակի հրամանատար, կապիտան Ջիվան Զավենի Աբրահամյանին հետմահու շնորհել «Հայաստանի ազգային հերոս» Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն կոչում՝ հանձնելով հայրենիքի շքանշան:

Լ. ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
Հայաստանի Հանրապետության նախագահ
Երեւան, 20 սեպտեմբերի 1996 թ.